

2013. július 7-én 74 évesen tragikus hirtelenséggel elhunyt Prof. Buda Béla pszichiáter, pszichoterapeuta és addiktológus.

Az utolsó években az NCSSZI Nemzeti Drogmegelőzési Irodájának tanácsadójaként végezte feladatát. 2013 őszén emlékkonferencia keretében tisztelegtünk munkássága előtt, s róla kapta nevét az Intézet könyvtára, mely ezentúl Buda Béla Társadalomtudományi Szakkönyvtárként működik.

A Kapocs szakmai folyóirat pedig e szerény különszámmal szeretne Rá emlékezni, az utolsó polihisztorra. Az emlékszáma az őszi konferencia előadásainak írott változatai mellett azoknak a szellemi műhelyeknek a munkatársait kérte fel tanulmány írására, amelyekben Tanár Úr tevékenykedett.

Tringer László

Buda Béla pályaképe

Nem is gondoltam volna, hogy ilyen nehéz feladat elé állít a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet tisztelt vezetése, amikor a Buda Béla-emlékülésen előadás tartására kértek fel. Hiszen visszaemlékezésem nem lehet mentes személyes elfogultságoktól, a közelség és a távolságtartás fokozatosan változó szempontjaitól.

Elnézést kérek hallgatóimtól (és olvasóimtól is) amiatt, hogy a bevezetőben saját személyemet is beleszövöm Buda Béláról írott visszaemlékezésembé.

Bélával egy napon születünk (1939. április 2.). Mindketten „alacsony” sorból származunk, ő Budapestről, én vidékről. Mindketten „elit” gimnáziumba jártunk, Béla a Madách Imre Gimnáziumba, én Pannonhalmán a bencésekhez. Mindketten az iskola „kiemelkedő” tanulói voltunk. Az egyetemre érettségi után rögtön bekerültünk (1957), és ugyanabba a csoportba jártunk 6 éven keresztül. Az egyetemi csoportban is az elsők között voltunk. Együtt harcoltunk a csoport becsületéért, amikor a marxista szeminárium vezetője (az érdektelenség miatt) minősíthetetlen hangnemet ütött meg velünk szemben. (Ennek eredményeképpen a színjeles Béla elégséges osztályzatot kapott, nekem meg odalett a „Sub auspiciis” diploma reménye, mivel az én feleletemet is leminősítette az említett szemináriumvezető). Mindegyikünk a pszichiátria iránt érdeklődött elsősorban. Az egyetlen klinikai álláshelyet Nyíró

professzor meghívása alapján ugyan én nyertem el (egy ehhez kapcsolódó dolgozatom miatt), de Béla is megfelelő álláshoz jutott, amely megítélesem szerint jelentős hatással volt pályájának alakulására. Végül is mindketten pszichoterápiás orientációjú pszichiáterek lettünk – itt azonban már elágazott a két, addig párhuzamosan futó szakmai pálya. Béla a dinamikus pszichoterápia területén folytatott tanulmányokat, én pedig a kísérleti lélektan bűvkörébe kerültem.

A párhuzamos életrajzok érzelmi hatása is érthetővé teszi, hogy amikor 2013. július 7-én este a tv-híradó nézése közben elfutott előttem a szalaghír, amely Buda Béla halálát adta tudtul, semmi másra nem tudtam figyelni többé. Mintha egy – ugyan a távolban lakó és ritkán látott – testvérem haláláról adtak volna hírt.

Buda Béla már az egyetemi évek alatt kitűnt klasszika-filológiai műveltségével (úgy emlékszem, eredetileg filológusnak készült), hatalmas nyelvismeretével. A pszichiátria iránti érdeklődése ugyanakkor korán megmutatkozott. Még talán IV. évesek voltunk, amikor Freudot kezdte tanulmányozni. Majd szigorlóként az Orvosi Hetilap szerkesztőségének munkatársa lett. Ezzel szakmai életének első nagy kreatív korszaka kezdődött el. Már ekkor megmutatkozott íráskészsége, amely egész életén végigvonuló hatalmas kreatív oeuvreben testesül meg.

Buda Béla, a pszichiáter

Szakmai pályafutását a neurózis osztályon kezdte (az akkori József Attila Szanatóriumban, Szinetár főorvos mellett), ahol döntően pszichoterápiás tevékenység folyt. Ez az intézmény volt akkor a hazai, lassan „megtűrt” és befogadott pszichanalitikus iskola fellegvára. Az akkori pszichoterapeuták a pszichiátriát katasztrofálisan megosztó biológiai versus szociális iskolák küzdelmében egyértelműen a szociálpszichiátriai nézetek hangsúlyozása mellett tették le szavazatukat. Buda Béla neve hamarosan a szociálpszichiáterek zászlójára került. Ebben a helyzetben nem is volt módja a pszichózisok világában elmerülni, ahol a biológiai megalapozott mentális zavaroknak nagyobb szerep jut. Kívülállása szakmailag is „megalapozódott”. Egyrészt távolra került a biológiai medicina egészétől (már IV. éves korától Freudot olvasott, a kötelező stúdiumokon és vizsgákon túl a szomatikus medicina iránt pedig kevésbé érdeklődött). Másrészt távolra került a „nagy” pszichiáterektől is, akik a pszichózisokkal foglalkoztak, és a felvirágzó farmakoterápiákban jeleskedtek. Mindezekkel szemben mértéktartó, de kritikus álláspontot alakított ki. Így volt lehetséges, hogy az emlékezetes Szendi-vitában, ha nem is harcos módon, de a „depresszió-ipar” ellen foglalt állást.¹ Ugyanakkor tájékozott volt a biológiai pszichiátria legújabb eredményei terén is. Ennek megnyilatkozásaiban számtalan jelét adta. A „hivatalos”, intézményes pszichiátriával szemben többnyire tartózkodó, kritikus, kívülálló volt.

„...a pszichiátria jelenlegi hatalma pl. nem a pszichiáterek, hanem a kémikusok, biológusok, ipari menedzserek stb. érdeme... A pszichiátria túl fontos ahhoz, hogy csak a pszichiáterekre lehessen bízni. A társadalmi párbeszéd nagyon fontos...”²

Klinikus pszichiáterként iskolát alapított. A Sportkórház Mentálhigiénés Osztályát vezetve – bár döntően pszichoterápiás profilú osztályként tevékenykedett – a biológiai pszichiátria eszközeivel is szakszerűen élt (1978–1995).

1973–78 között az Országos Ideg- és Elmegyógyászati Intézetben dolgozott, mint tudományos kutató. A szerdai tudományos előadások meghatározó személyisége volt.

A magas szintű tudománynépszerűsítő

Még szigorló korában tanulmányokat jelentetett meg a freudi lélektanról. Lett is belőle baja! Az egyetem marxista tanszékének egyik docense kelt ki ellene egy újságban azzal, hogy burzsoá tanokat terjeszt. Az Orvosi Hetilap publicitását felhasználva megkezdte azt a tevékenységet, amely pályájának egyik legfőbb jellemzője: a magas szintű tudománynépszerűsítés, tudásközvetítés. A hetilap hasábjain referáló rovatot vezetett, amelynek keretében a nálunk még akkor ismeretlen modern pszichiátriai és pszichológiai ismereteket hintette szét az orvostársadalomban. Ugyancsak a hetilap hasábjain tette közzé nagy, több részes tanulmányait a homoszexualitásról,³ majd az öngyilkosságról.⁴ Mindkét téma tabu volt abban az időben. Tanulmányai a nemzetközi szakirodalom legkorszerűbb nézeteit foglalták össze.

„Közben engem éppen az újonnan megjelent pszichológia kezdett foglalkoztatni, felfedeztem magamnak Freudot és a pszichoanalízist, megismerhettem, hogy az amerikai pszichiátriában ennek vezető szerepe van, és a nyugat-európai pszichiátria is sokrétűbb, mint ami nálunk kialakult. Kezdtém látni és belátni, hogy érdeklődésem nem biztosít könnyű pályát számomra” – írja pályája kezdetéről, utalva a Nyíró Gyulának akkor megjelent *Psychiatria* című tankönyvére (amely számára az „egyetemi”, „iskolai” pszichiátriát képviseli). Már ekkor különutas pozíciót foglalt el.

Ha más természetű alkotásai nem lennének, akkor is kiemelkedő alakja lenne korunk pszichiátriatorténének. Egész életén végigvonuló nagy, összefoglaló művek jelzik tevékenységét, amelynek eredményeképp a magyar pszichológiai kultúra és gondolkodás a késői Kádár-korszaktól kezdve fokozatosan behozta a szerencsésebb országokkal szembeni lemaradását. Buda Bélának ebben elvülhetetlen érdemei vannak. A sok kiadást megért nagy művei között megemlítem a Szexualitás modern elmélete c. könyvét⁵ és az empátiáról szóló monográfiáját.⁶ Különösen a könyvreferátumok írásának volt utolérhetetlen mestere, amely „mesterséget” az Orvosi Hetilapnál fejlesztette tökélyre. Hatalmas mennyiségű könyvet olvasott el viszonylag rövid idő alatt. Az adott könyv lényegét olyan tömörséggel tudta összefoglalni egy-egy referátumban, hogy az olvasó a mű egészére rálátást

nyerhetett. Különösen nagyra értékelem az Élet és Tudományban megjelenő referátumait, amelyeket – szomorú szívvel – még halála után is olvashattam, a szerkesztőség fiókjában ugyanis még számos könyvismertetés húzódott meg a „Buda-készletből”, amelyek immáron fekete keretbe ágyazott névvel jelentek meg. A népszerű tudományos hetilapban közölni írásokat: Buda Béla számára igazi, a szó eredeti értelmében vett „impakt faktoros” tevékenység volt.

A példa nélkül álló tudásanyag, és főleg ennek magas szinten történő átadására való képesség jellemezte minden írását. Ez az adottság valójában egyetemi szintű közegben érhetett volna be igazán. Pályájának kanyarulataiban azonban – egy rövid, kései időszakot leszámítva – az egyetemi közeg ritkán bukkant fel.

A tömegkommunikáció kutatója

Ahogy kezdeti irodalmi tevékenysége is a szélesebb olvasóközönséget célozta meg, úgy egész munkásságára jellemző, hogy nem csak a szűk szakmai közönség érdeklődését tartotta szem előtt. Nem véletlen, hogy tudományos tevékenységének egyik fő csapásiránya a kommunikációkutatás. Első nagyobb műveinek jelentős része is ebbe a sorba illeszkedik.⁷ Életének bármely állomásán is időzött, a tömegtájékoztatással való kapcsolatát mindvégig megtartotta. Voltak időszakok, amikor – természetesen a csípős nyelvek szerint – „még a vízcsapból is Buda Béla folyt”. Nyilatkozatai, legyenek azok akár milyen rövidiek, mindig magukon viselték a hatalmas tudás biztonságát és szilárdságát. Kiemelkedik ezek közül az a személyes interjú, amelyet 70. születésnapja alkalmából a Magyar Televízió mutatott be. Ilyen módon neve fogalommá vált a közvéleményben. Nincs olyan – akár csak félművelt – ember hazánkban, aki e nevet ne ismerné. Nyilvánvaló, hogy ennek az egész életen keresztül tartó – pszichológiai kultúrát terjesztő – nemes szerepnek is köszönhető, hogy élete utolsó szakaszában a Prima Primissima díjjal tüntették ki (2011). 2004-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje polgári tagozata kitüntetését. 2009-ben a kommunikációtudomány hazai meg alapozásában, fejlesztésében, művelésében végzett sokoldalú munkássága alapján a Magyar Köztár-

asági Érdemrend Középkeresztjével tüntették ki. Egyéb díjait és kitüntetéseit felesleges lenne itt felsorolni.

Hatalmas levelezést bonyolított, a levélírás kedvenc műfaja volt. Egyszer azt nyilatkozta valahol, hogy levelezése Voltaire-éhez hasonló nagyságrendű.

Külön kell megemlítenünk Buda Béla szerepét a tudományos sajtó területén. Alapító főszerkesztője volt a Magyar Pszichiátriai Társaság lapjának, a Psychiatria Hungaricának. Ugyancsak ő alapította a Pszichoterápia (1992–2001) és az Alkoholológia c. lapokat. 1993–2002 között pedig a Szenvedélybetegségek című lap főszerkesztője volt. Mindezeket éveken keresztül magas szakmai igényességgel szerkesztette is. Számos hazai és külföldi folyóirat szerkesztőbizottságának volt tagja. Mint említettem, 25 éven keresztül jelentős szerepet játszott az Orvosi Hetilap szerkesztésében is.

A devianciák kutatója

Buda Béla a 80-as évek jelentős, egyben a hazai szakma első nagy mentális kutatási programjában (Társadalmi beilleszkedési zavarok) is jelentős szerepet játszott. A vizsgálat az egész országot átfogta, ő az öngyilkosság témakörének volt a vezetője.⁸ Már ekkor nyilvánvaló volt, hogy a társadalmi kérdések, a szociális viselkedés anomáliái iránt kifejezett érzékenységgel rendelkezik. Számos, szociológusokkal együtt folytatott kutatási programban vett részt. Kiemelendő Andorka Rudolf-fal való szoros szakmai (és baráti) kapcsolata. Ha pályafutására leginkább jellemző rövid megfogalmazást keresnénk, a „devianciák kutatója” kifejezés jól megközelítené az igazságot. A devianciákkal kapcsolatban elsősorban a szociogenetikus nézeteket képviselte. A kóros viselkedés szociális háttere érdekelte. Vonzotta a kivülálló, az eltérő, az egyedi. Ugyanakkor soha nem vált szélsőséges irányzatok szószólójává, még akkor sem, ha sokan visszaéltek egyes megállapításaival. Kiegyensúlyozó álláspontot képviselt például az addiktológia területén is. A különleges, az „eltérő”, a „deviáns” iránti vonzódása már a 60-as évek végén megmutatkozott, amikor a Magyarország c. hetilap hasábjain a nemi identitás zavarairól (transzszexualizmus), a nemet átalakító műtétekről jelentek meg rövid tudósításai. (A Magyarország akkoriban bizonyos politikai lazulást jelentett meg az érett Kádár-korszakban).⁹

A mentális egészség harcosa

Munkásságának zöme nagyrészt a pszichopatólógia és a normál pszichológia területét öleli fel. Sokan ezért pszichológusnak tartották. Felismerte, hogy a mentális betegségek elleni küzdelemben leghatékonyabb stratégia a megelőzés. A már említett devianciakutatás volt az első országos program, amelybe bekapcsolódott. Ezt követően szinte megszámlálhatatlan akcióban, programban vett részt. Országos hatáskörű, a mentális egészséget szolgáló intézményeknek volt vezetője vagy vezető munkatársa, mint például az Országos Addiktológiai Intézetnek, tudományos igazgatója volt a Nemzeti Drogmegelőzési és Módszertani Kutató Intézetnek vagy a Nemzeti Egészségvédelmi Intézetnek (1992–1995), legutóbb pedig a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Nemzeti Drogmegelőzési Irodájának volt tanácsadója. Számos nemzetközi szervezetben tevékenykedett, amelyek a mentális egészséggel kapcsolatosak (Egészségügyi Világszervezet, európai szakbizottságok). Az öngyilkosság és a szexualitás témakörén túlmenően foglalkozott az alkoholizmus, a szenvedélybetegségek megelőzésének kérdéseivel. Kiemelt szerepet tulajdonított a családnak a mentális zavarok megelőzésének és rehabilitációjának szempontjából.¹⁰

A szintetizáló gondolkodó

Ritkán találkozunk olyan írásával, amely a tág értelemben vett pszichiátria, pszichológia, szociológia egy-egy szűk részkerdeésével foglalkozna. Amennyiben igen, akkor is kitekintést nyújt a nagy összefüggésekre. Igazában a nagy átfogó elméletek, rendszerek világában van otthon. Az a ritka fajta kutató, aki valódi, új ismeretekre tesz szert azáltal, hogy a tudományos „aprómunka” adatait nagy összefüggésekbe illesztve rámutat a részismeret igazi, heurisztikus (ezt a szót – nem véletlenül – gyakran használja) jelentőségére. Buda Béla olyan kutató, aki az erdő egészét szem előtt tartva írja le a fa szerepét, jelentőségét. Az erdőtől kiindulva jut el a fáig. Igazi deduktív elme. Nem véletlen, hogy – hatalmas irodalmi munkássága ellenére – soha nem lett belőle „impakt faktor-vadász”. Nagy értékű alkotásai nem

annyira a cikkek, tanulmányok (amelyek száma több százra rúg), hanem az összefoglaló jellegű, átfogó témaköröket korszerű ismeretekkel főlátva bemutató könyvek. A teljesség igénye nélkül felsorolhatunk néhány ilyen területet: szociálpszichiátria és pszichológia, szexualitás, empátia, pszichoterápia, öngyilkosság, addiktológia, szociálpolitika stb. A szűkebb szakmákhoz tartozó területeket – minden műve ezt sugallja – széles történelmi, kulturális háttérbe ágyazva képes láttatni az olvasóval.

Buda Béla, a „különálló”

A devianciák iránti érdeklődés háttérében – mint mindig – természetesen maga a személy áll. Buda Béla szakmai pályafutása egészét is jellemezhetjük valami nemes „devianciával”.

„Végül mégis a pályára kerültem, ha perifériára is, ún. neurózis osztályra... Pszichiáter lettem, ha nem is szabályos.”¹¹

Soha nem tagozódott be egyetlen csoportba, „iskolába” vagy szakmai lobbicsoportba sem. Megőrizte nemes függetlenségét, különállását. Bár esetenként közéleti funkciókat is vállalt (pl. a Magyar Pszichiátriai Társaság alelnökeként), mindezek csak átmeneti állomások voltak. Hatalmas tudása, utolérhetetlen irodalmi produktivitása, nemzetközi ismertsége alapján egyetemen lett volna a helye. Amikor azonban – inkább kényszerű megoldásként – a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének munkatársa, majd igazgatóhelyettese lett, már késő volt ahhoz, hogy az egyetemhez „szocializálódjék” (1995–2001). Bár igazgatói nyomásra alávetette magát a számára már megszégyenítő PhD-fokozat megszerzéséhez szükséges (az ő esetében ostoba) eljárásoknak, és egyetemi docensi kinevezést kapott, az egyetemet hamarosan elhagyta. Ezzel párhuzamosan számára testhezállobb feladatra kérték fel a Károli Gáspár Református Egyetemen, ahol a Kommunikáció és Médiatudományi Tanszéket alapította meg és vezette (1998–2002). Számos országos jelentőségű intézetet és programot irányított hosszabb-rövidebb ideig, mint például a Nemzeti Egészségvédelmi Intézetet (1992–1995), Nemzeti Drogmegelőzés és Módszertani Kutatóintézetet (tudományos igazgató) vagy korábban az Országos Alkoholológiai Intézetet (2004–).

Az orvosképző egyetemekkel kapcsolatban hűvös, tartózkodó és kritikus volt. Számos alkalommal bírálta a képzés elégtelenségét, különösen a pszichiátriai képzés egyoldalúságait. Az egyetemekkel kapcsolatos kritikus beállítottsága bizonyos esetekben „vakfoltta” alakult. Néha tárgyi tévedésbe is bonyolódott, pl. úgy vélte, hogy a pszichiátria még mindig féléves tárgy, akkor, amikor már több mint húsz éve egyéves tárgy és főképpen államvizsga (záróvizsga) tárgy rangjára emelkedett, a nagy klinikai tárgyakkal egy sorban.¹² Nem vett tudomást arról sem, hogy közben a „pszichoterápia” is kötelező tantárgy lett a Semmelweis Egyetemen (2011-től).

Sokoldalú szakmai identitását is a „kívülállóság” jellemzi. Orvosok között pszichiáter, pszichiáterek között pszichoterapeuta és szociálpszichiáter, utóbbiak között kommunikációs szakember, utóbbiak között a mentális szociálpolitika szakértője, mindezek hátterében a „bölcész” kultúrájával.

...nem találtam a helyemet, rossz körülmények közül kerültem még rosszabbra, de folyamatosan próbáltam megszólalni a szakmai, tudományos érvény nevében, és indirekt módon sok emberre tudtam hatni.”¹³

Írásaiban folyamatosan egy szakmailag megalapozott kritikai állásfoglalás tükröződik, amelyben pontosan leírja azt az álláspontot (álláspontokat), amelyekről finoman elhatárolja magát. Ugyanakkor kimondatlanul is kifejezi saját álláspontjának magasabbrendűségét. Kritikái néha – különösen korábban – élesek, többnyire azonban nem bántóak (előbbieik közé tarozik a Juhász–Pethő-féle pszichiátriai kézikönyv bírálata). A kritikai irány azonban többnyire nem személy(ek)re irányul, hanem valami – közelebbről meg nem jelenített – rendszerre, politikumra, érdekcsoportokra, egyszóval hatalmat képviselő intézményekre.

„A kilencvenes évek második felében azonban (a hazai pszichiátria) elutasítóan fogadta amerikai betegjogi aktivisták kritikáját, amelyek az elme-szociális otthonok gyakorlatát bírálták, főleg azért, mert onnan nem volt visszaút, a betegekkel keveset foglalkoztak, és ez elősegítette leépülésüket. A betegjogi perspektíva, a humánus törekvésű gyógyító rendszerekben megmaradt korlátozások feltárása már nagyon zavarta a pszichiátria szakmai vezetését, nem illett bele a pszichiátria akkori önképébe.”¹⁴

Sokszor az „egyetemek” is mintha ebbe a homályos hatalmi csoportba tartoznának.

„...a mai orvosnak nincs is alkalma arra, hogy az orvos-beteg kapcsolat lényegét tudatosítsa, hiszen ehhez sem az egyetemen, sem valamilyen általános továbbképzés keretében nem kap szempontokat, koncepciókat sehol a világon.”¹⁵

Kritikai állásfoglalása itt egy – az egész világra kiterjedő – általánosításra ragadtatja. A kritikai hangvétel nem ritkán a „bezzeg Nyugaton!” struktúrát ölti. Az elérhetetlenre, a meg nem valósultra való hivatkozás gyakorta a közelebbről meg nem határozott Nyugatot jelenti, amelynek fényében a kritikai pozíció megfogalmazható.

„A pszichiátrikritikákat valójában a már említett sikerkorszak, a biológiai pszichiátria, a pszichofarmakológia minden (gazdasági, tudományos, oktatási, szervezeti stb.) szempontból kialakult uralma halkította le és oltotta ki, illetve szorította ki teljesen a pszichiátriából. Néhány, még létező kritikus a szakmán belüli ortodoxiákat, ideologikus problémakezelési mechanizmusokat bírálja. Az ideológia mindig az uralom eszköze.”¹⁶

Írásainak jelentős része többek között emiatt is melankolikus hangvételű, amelyet logikus érvrendszere cáfolhatatlanná kristályosít. Saját magát – természetesen indokolatlanul – gyakran helyezi „lúzer” pozícióba.

„A szakma nagy drámájának szereplői vagyunk valamennyien... A morális parancs talán ott érvényesül, hogy kilátástalan helyzetekben, „lúzerként” is meg kell próbálni szólni, kommunikációt kezdeményezni.”¹⁷

Óvatos és visszafogott volt az újításokkal kapcsolatban. Megvárta, míg az „új” beilleszthető valamely koherens gondolati rendszerbe. Óvatos volt az információs robbanással szemben is. Bár – úgy tudom – elektronikus levelezést használt, írásait azonban nagyrészt a (térdere fektetett) írógéppel vetette papírra.

Tevékenysége kimondatlanul is tudomány-filozófiai jelentőségű. Csaknem minden eredeti írása bölcséleti elmélyültségről tanúskodik. (A Semmelweis Egyetemen orvosi antropológiát is tanított.) Életkora előrehaladtával ez a „filozofikus” nyelvezet kifejezettebbé válik, egyes szövegeiben az elvont fogalmak aránya már-már próbára teszi az olvasót.

Buda Béla a mentális és a társadalomtudományok, a kommunikáció tudományának megismételhetetlen géniusza, aki igen jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a hazai tudományos gondolkodás az európai szellemtudományok egészébe illeszkedjék.

Jegyzetek

- 1 Buda B. (2011): Az elme gyógyítása. Háttér Kiadó, Budapest.
- 2 Id. mű: 316. old.
- 3 Buda B. (1969): Homoszexualitás. Orvosi Hetilap. 110(37): 2137–2145.
- 4 Buda B. (1971): Az öngyilkosság. I–IV. Orvosi Hetilap. 112. évf.
- 5 Buda B. (1972): A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó, Budapest.
- 6 Buda B. (1980): Az empátia. A beleélés lélektana. (2. átdolg. kiadás). Gondolat, Budapest.
- 7 Buda B. (1988): A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. (3. átdolg. kiadás). Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest.
- 8 Buda B. (1980): Az öngyilkosság fogalmi meghatározása. In: Münnich I. (szerk.): Tanulmányok a társadalmi beilleszkedési zavarok köréből. Statisztikai Kiadó, Budapest (53–68.)
- 9 Buda B. (1986): Szexológiai és szexuálpatológiai tanulmányok. Szexológiai szöveggyűjtemény. SZOTE jegyzet.
- 10 Buda B. (1980): A család szerepe a deviáns magatartásformák kialakításában. In: Bálint I. (szerk.): Megelőzés – Gyógyítás – Rehabilitáció. Medicina, Budapest. (76–95.)
- 11 Buda Béla: Az elme gyógyítása. Háttér Kiadó, Budapest, 2011. (12. old.)
- 12 Id. mű: 180. old.
- 13 Id. mű: 13. old.
- 14 Id. mű: 17. old.
- 15 Id. mű: 180. old.
- 16 Id. mű: 38. old.
- 17 Id. mű: 378. old.